

Ե. Կ. ՄԵԼԻՔՈՆԵԱՆ, «ԴԱԽԻԹ ԶԷՅԹՈՒՆՑԻ, ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՔԵՐԱԿԱՆՆԻ», ՀՄՍՀ ԳԻՒՄՈՒՔԻԱԸՆԵՐԻ ԱԿԱԳԵՄԻԱՅԻ ՀՐԱՄԱՐԱԿՆՈՒՔԻԱՆ, ԵՐԵՎԱՆ, 1981 (188 էջ):

Դաւիթ Զէյթունցիին հեղինակ մըն է, որուն անունին հազիւ թէ հանդիպէիք անցեալին: Հայկական Սովետական Հանրազիտարանը այսօր իսկ կ'անդիտանայ դայն: Անիկա յայտնաբերուեցաւ ներկայ դարուս սկիզբները՝ Փրոֆ. Ն. Աղոնցի կողմէ:

Տէր Դաւիթ քահանայ Զէյթունցի դործած է ԺԵ. դարուն վերջերը՝ Լեհաստանի Լիով քաղաքի Ս. Աստուածածին եկեղեցիին կից դպրոցին մէջ, որպէս մանկավարժ եւ տեսուչ: Հեղինակն է դրաբար լեզուի քերականութեան մը, զոր Ե. Կ. Մելքոնեան ի լոյս ընծայած է «Դաւիթ Զէյթունցի, Մեկնութիւն Քերականի» անունին տակ:

Սոյն հատորը բաղկացած է երկու մասերէ: Առաջին մասը՝ կը պարունակէ Ե. Կ. Մելքոնեանի քննական եւ քերականագիտական ուսումնասիրութիւնը: Երկրորդ մասը՝ Դաւիթ Զէյթունցիի «Մեկնութիւն Քերականի»ն:

Ա. մասի՝ Մելքոնեանի ուսումնասիրութիւնը վեց կէտեր կը քննարկէ.

Ա.— Կենսագրական Հարցեր — Մելքոնեան նախ կ'ուսումնասիրէ Դաւիթ Զէյթունցիի ծննդեան եւ մահուան թուականները եւ կ'եզրակացնէ թէ Դ. Զէյթունցիին ծնած է 1530-1540 թուականներուն եւ վախճանած է խոր ծերութեան մէջ՝ 1619 թ.ին:

Ապա՝ Մելքոնեան կ'եզրակացնէ թէ «Մեկնութիւն Քերականի»ին հեղինակը՝ Դաւիթ Անյաղթը չէ, ո՛չ ալ «Դաւիթ Ամղեցի» մը, ինչպէս ենթադրած էր Ն. Աղոնց, այլ Դաւիթ Զէյթունցիին:

Բ.— Ազբիւրային Հարց — Փրոֆ. Ն. Աղոնց կը համարէր, թէ

Դ. Ձէյթունցիի այս «Քերական»ը համառոտութիւնն է Յովհ. Երզնկացիի համանուն երկին, հարցում-պատասխանի վերածուած: Սակայն Մելքոնեան կը փաստէ, թէ Յովհ. Ծործորեցի'ն է որ համառոտած է Յովհ. Երզնկացիի քերականութիւնը: Իսկ Դաւիթ Ձէյթունցի'ն՝ Ծործորեցիին ունի համառոտ քերականութիւնը վերածած է հարց-պատասխանի, հետեւեալ տարբերութեամբ որ Դաւիթ Ձէյթունցի'ն երբ դո՛ւ չէ եղած Ծործորեցիի համառոտ քերականէն, ուղղակի դիմած է Երզնկացիի ընդարձակ աշխատասիրութեան, աւելցրնելով նաեւ իր անձնական տեսութիւնները:

Գ. — Ձէյթունցիի Քերականին հիմնուրոյնութիւնը — Ե. դարէն մինչեւ ԺԵ. դար՝ քերականութիւն մշակած են Դաւիթ Անյաղթ, Անանուն, Մովսէս Քերթոզ, Ստեփ. Սիւնեցի, Համամ Արեւելցի, Գր. Մաղխատրոս, Յովհ. Երզնկացի, Յովհ. Ծործորեցի, Վարդան Արեւելցի, Եսայի Նչեցի...: 5-էն 15-րդ դար երկարող այս ժամանակաշրջանին՝ Գրարարին եւ հայ ժողովուրդին միջեւ ստեղծուած է խորթութիւն մը. դասական գրարար լեզուն, միջին հայերէնին ծագումով, հետզհետէ անհարազատ դարձած է ա՛յդ ժամանակի «սփիւռքահայ» սերունդներուն համար յատկապէս: Այս լեզուական օտարացումին հետեւանքով, գրարարի հեղինակներն ալ ձգտած են դայն սլարոնցիներու: Պարզեցումի այս ճանապարհին վրայ կը հանդիպինք Դաւիթ Ձէյթունցիի Քերականութեան, որ մանկավարժական նոր տուեալներէն զրոգուած՝ դայն վերածած է հարց-պատասխան նոր ձեւին.

Հարց. Ձի՞նչ է զրուցատրութիւն:

Պատ. Տրամարանութիւն է:

Հարց. Ձի՞նչ է տրամարանութիւն:

Պատ. Ձրուցելն է, այսինքն խօսք տալ եւ խօսք առնել, հարցանել եւ պատասխանել, ասել եւ լսել:

Դ. — Վերլուծում Քերականին — Մելքոնեան մի առ մի կը վերլուծէ եւ կը մեկնարանէ Քերականին դանազան բաժանումները. տառ, վանկ, բառ, բան, անուն, բայ, եւն.: Եւ ի յայտ կը բերէ Ձէյթունցիի Քերականին յատկանիշները, բարեմասնութիւնները եւ նախորդներէն զատորոշումները:

Ե. — Մեքոտիփայի Հարց — Հայ քերականները գրարարի դասագիրքերուն զրոշմեցին յունական քերականին կառոյցը, որպէս տիպար գործածելով յոյն հեղինակ Դիոնիսիոս Թրակացիի քերականութիւնը, 5-րդ դարէն սկսեալ: Սակայն 15-րդ դարէն ետք, հայ քերականներուն մօտ մուտք կը դործէ լատին քերականութեան ազդեցութիւնը: Այդ ազդեցութիւնը միայն բացասական չէ՛ եղած, այլ

ինչպէս կը նշէ Մելքոնեան, «ունեցաւ նաեւ իր բազմաթիւ առաւելութիւնները, որոնցից ամենահիմնականը ա՛յն էր, որ Գրաբարի լեզուական վիճակի նկարագրութիւնը հասաւ իր ամենաճշգրիտ եւ մանրամասն մակարդակին» (անդ, էջ 50) :

Այս ամենաճշգրիտ մակարդակին կը պատկանէր, օրինակ, շարահիւսութեան նոր բաժինը, որ չկար թրակացիէն ժառանգուած նախորդ հայ քերականներուն մօտ : Սոյն «լատինատիպ քերականութեան» հետեւորդները եղած են Սիմէոն Ջուղայեցի, Յովհաննէս Մրքուլ, Խաչատուր Կարնեցի, Կարանոս, Յովհ. Հոլով, Ոսկան Երեւանցի . . . :

Դաւիթ Չէյթունցիի Քերականը հաւատարիմ կը մնայ Թրակացիի աւանդութեան, սակայն կը կրէ կարգ մը ազդեցութիւններ լատինատիպ քերականութենէն, զորս Մելքոնեան կը մէջբերէ այս բաժնին մէջ :

Չ. — Բնագրերու Հարց — Մինչեւ օրս մեզի հասած են Չէյթունցիի Քերականէն տա՛սը ձեռագրեր : Անոնցմէ Մելքոնեան քննարկած է ութը հատը : Այդ բաղդատութենէն կը հետեւի, թէ Չէյթունցիի զիրքը բաղդացած է Քերականէն, գրաբարէ-թաթարերէն (զփշաղերէն) բառարանէ եւ չափածոյ տոմարէ մը : Տասը ձեռագրերը միշտ ամբողջական չեն, ոչ ալ նոյն բովանդակութիւնն ունին միշտ : Անոնցմէ Մելքոնեան կազմած է զիտական բնագիրը, էջատակի ծանօթագրութիւններուն մէջ նշելով բնագրի տարբերակները :

Մերթ շփոթուած Անյաղթին հետ (Յ. Տայեան), մերթ սխալ ընթերցումով Ամիդցի կոչուած (Ն. Ազոնց), Դաւիթ Չէյթունցիի Մեկնութիւն Քերականի հատորը երեք դար ետք լոյս կ'ընծայէ Ե. Կ. Մելքոնեան՝ իրաւ զիտականի վայել համեստութեամբ եւ լըրջութեամբ : Մելքոնեանի վաստակը կը կայանայ յատկապէս երկու կէտի մէջ. վերստուգել ու կազմել հարազատ բնագիրը. քննարկել ու ճշդել Չէյթունցիի Քերականին բնոյթն ու ինքնուրոյնութիւնը : Ծնորհիւ Մելքոնեանի, Դաւիթ Չէյթունցիին կը վերածնի մոռացութեան ալիքներէն ու կ'երթայ միանալ Հայոց Մշակոյթի վաստակաւորներուն հոյլին :

Եթէ այս երախտաշատ երկասիրութեան մասին զիտողութիւն հարկ է կատարել, պիտի փափաքէինք հարց տալ թէ .

Ա. Ինչո՞ւ յաւելեալ ջանք չէ թափուած Դաւիթ Չէյթունցիի կենսագրական զիժերը ճոխացնելու, զէթ բացատրելու համար թէ ինչպէ՞ս Չէյթունցիին՝ (զէյթունցի ըլլալու պարագային) հասած է մինչեւ հեռաւոր Լեհաստանի Լվով քաղաքի Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ կից դպրոցի տեսուչի պաշտօնին . . .

Բ. Ինչո՞ւ է . Կ. Մեկքոնեան իր հրատարակութենէն բացթողած է Գրարարէ-թաթարերէն բառարանը, մինչ նոյն հատորին մէջ պահած է Քերականին հետ առընչութիւն չունեցող չափածոյ տոմարը, մանաւանդ որ ընտրագոյն ձեռագրերը պահպանած են այդ բառարանը :

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՎՐԴ. ԿՌԱՆԵԱՆ